

Мовчан Р. О.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-2074-8895

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПОРЯДКУ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЗА ПРОЄКТОМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ: ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ¹

CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE PROCEDURE FOR THE USE OF NATURAL RESOURCES UNDER THE DRAFT CRIMINAL CODE: SEPARATE DISCUSSION PROVISIONS

У статті здійснено критичне осмислення положень проєкту Кримінального кодексу України, присвячених регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів. За результатом проведеного дослідження були виявлені окремі недоліки розглянутих норм, а також розроблені пропозиції щодо удосконалення відповідних положень Проєкту.

Зокрема, було доведено необхідність виключення з числа обставин, які підвищують тяжкість злочину на один ступінь, вчинення відповідних злочинів щодо бурштину, а також послідовного вирішення питання щодо надання кваліфікуючого значення скоєнню аналізованих діянь на всіх територіях особливої охорони (не лише на територіях та об'єктах, що належать до природного-заповідного фонду).

За наслідком аналізу норми про придбання або збут завідомо незаконно добутого природного ресурсу аргументовано доцільність перегляду кола діянь, які тягнуть кримінальну відповідальність за нею, а також передбачених нею підстав настання кримінальної за ці діяння. Зокрема, рекомендується розглянути можливість включення до числа караних за нею діянь не лише придбання і збуту, а й щонайменше перероблення та переміщення відповідних предметів.

Обґрунтовано необхідність виділення зі складу «знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу» таких діянь, як порушення фітосанітарних і ветеринарних правил, які, зважаючи на характер їхньої антисуспільної спрямованості, мали б визнаватися різновидом посягань на екологічну безпеку (розділ 5.3), а не на порядок використання природних ресурсів (розділ 6.5).

Завдяки зверненню до положень регулюючого та релевантного іноземного кримінального законодавства доведено доцільність виключення зі ст. 6.5.7 (це ж саме стосується і ст. 6.5.11) вказівки на такий наслідок порушення правил використання природних ресурсів, як виснаження останніх.

Ключові слова: довкілля, кваліфікуючі ознаки, природні ресурси, диференціація відповідальності, знищення, виснаження, землі, ґрунтовий покрив, рослинний та тваринний світ.

The article provides a critical analysis of the provisions of the draft Criminal Code of Ukraine, devoted to the regulation of responsibility for criminal offenses against the order of use of natural resources. Based on the results of the conducted research, certain shortcomings of the considered norms should be identified, as well as proposals for improving the relevant provisions of the Project should be developed.

In particular, it was proved the need to exclude from the number of circumstances that increase the severity of the crime by one degree, the commission of the relevant crimes in relation to amber, as well as the consistent resolution of the issue of giving a qualifying value to the commission of the analyzed acts in all territories of special protection (not only in the territories and objects, belonging to the nature reserve fund).

As a result of the analysis of the rule on the acquisition or sale of a known illegally extracted natural resource, the expediency of revising the range of actions that attract criminal liability for it, as well as the grounds for criminal liability for these actions provided for by it, is argued. In particular, it is recommended to consider the issue of including not only acquisition and sale, but also at least processing and transfer among the acts punishable under it.

The need to distinguish from the composition of “destruction or damage of a plant or animal natural resource” such actions as violations of phytosanitary and veterinary rules, which, given the nature of their anti-social orientation, should be recognized as a type of encroachment on environmental safety (section 5.3), and not as the procedure for using natural resources (chapter 6.5).

¹ Статтю підготовлено за підтримки Національного фонду досліджень України в межах реалізації проєкту з виконання наукових досліджень і розробок «Підвищення ефективності кримінально-правової охорони довкілля в Україні: теоретико-прикладні засади» (державний реєстраційний номер 0122U000803).

Thanks to reference to the provisions of the regulatory and relevant foreign criminal legislation, the expediency of the exclusion from Art. 6.5.7 (the same applies to Art. 6.5.11) indicating the consequence of violating the rules for the use of natural resources, such as depletion of the latter.

Key words: *environment, qualifying features, natural resources, differentiation of responsibility, destruction, depletion, land, soil cover, flora and fauna.*

Актуальність проблеми. 30 січня 2023 р. на сайті Робочої групи з питань розвитку кримінального права (далі – Робоча група) була опублікована остання (на момент написання цієї статті) версія розроблюваного нею проекту нового Кримінального кодексу України (далі – Проект). І вже після першого ознайомлення зі змістом цього документу стає очевидним, що, порівняно з його попередником (чинним Кримінальним кодексом України – далі КК), питання регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення (далі – к. пр.) проти довкілля у ньому, подібно до багатьох інших, вирішується принципово інакше. Причому сказане стосується не лише запропонованого в Проекті нехарактерного для чинного кримінального законодавства поділу всіх екологічних деліктів на дві окремі групи посягань – «кримінальні правопорушення проти безпеки довкілля» (розд. 5.3) та «кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів» (розд. 6.5)², – але й новому підході до побудови цих структурних ланок Особливої частини. Зокрема, якщо ми поглянемо на розд. 6.5, то одразу помітимо втілену у ньому низку новаторських ідей, які стосуються визначення наслідків, із спричиненням яких пов'язується настання кримінальної відповідальності за відповідні діяння, способів викладення ознак об'єктивної сторони та предмета, підстав для диференціації відповідальності за порушення порядку використання природних ресурсів тощо.

Утім, при більш глибокому аналізі виявляється, що, попри прогресивний характер більшості згаданих ідей, окремі з них є доволі суперечливими, а їхня реалізація не може вважатися абсолютно виправданою. У цій статті я окреслю деякі із згаданих дискусійних положень та спробую запропонувати шляхи їхнього усунення.

Стан наукового дослідження. Проблема тика кримінальної відповідальності за посягання на довкілля у доктрині України належить до числа активно досліджуваних. Помітним внеском у її розроблення є праці таких науковців, як С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, Т.В. Корнякова, В.В. Локтіонова, В.К. Матвійчук, П.В. Мельник, В.О. Навроцький, Н.В. Нетеса, Є.О. Письменський, А.М. Притула, Ю.А. Турлова та ін. Незважаючи на позначену доктринальну активність, вимушений констатувати, що, за винятком однієї статті І.І. Митрофанова

[2]³, в Україні, на скільки відомо автору, сьогодні відсутні спеціальні дослідження, присвячені аналізу відповідних положень Проекту.

Метою статті є критичне осмислення окремих положень Проекту, присвячених регламентації відповідальності за к. пр. проти порядку використання природних ресурсів, виявлення недоліків у цій частині та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо усунення останніх.

Виклад основного матеріалу. Відразу необхідно зазначити, що через їхню масштабність у межах однієї статті не видається можливим розглянути всі ті нововведення, які втілені у розглядуваному розділі Проекту. Зокрема, очевидним є той факт, що окремого дослідження потребують щонайменше статті 6.5.4 та 6.5.8. Проекту, присвячені регламентації відповідальності за заволодіння природним ресурсом.

Саме тому, обираючи структуру цієї роботи, я вирішив виділити у ній декілька умовних рубрик, у межах яких буде здійснений послідовний аналіз лише окремих наявних у розд. 6.5 дискусійних положень, які стосуються: 1) змісту ознак, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь (ст. 6.5.3); а також норм, присвячених 2) придбанню або збуту завідомо незаконно добутого природного ресурсу (ст. 6.5.5); 3) знищенню або пошкодженню рослинного чи тваринного природного ресурсу (ст. 6.5.6); та 4) виснаженню природного ресурсу (ст. 6.5.7).

Рубрика 1. Ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь (ст. 6.5.3).

Приступаючи до висвітлення відповідних ознак, передусім хотілося б привернути увагу до віднесення до їхнього числа такої обставини, як *вчинення умисного злочину, передбаченого статтею 6.5.4 («заволодіння природним ресурсом») чи 6.5.5 («придбання або збут завідомо незаконно добутого природного ресурсу»), щодо бурштину* (п. 2 ч. 1 ст. 6.5.3). Як бачимо, хоча і в дещо іншій формі, але пропонуваній підхід фактично відтворює реалізовану у межах чинного КК ідею щодо виділення спеціальної норми про незаконні дії з бурштином (ст. 240-1).

Аналізуючи виправданість такого підходу, хотілося б пригадати, що в юридичній літературі спеціальна норма загалом трактується (що, звичайно, не виключає деяких редакційних розбіжностей) як охоронна кримінально-правова норма, яка є похідною від загальної та виокрем-

² Аналіз виправданості запровадження реалізованої у Проекті дворівневої інтерпретації родового об'єкта екологічних деліктів був здійснений у межах однієї з попередніх праць автора цих рядків [1].

³ До того ж варто наголосити на тому, що у згаданій статті І.І. Митрофанова аналізувалась одна з попередніх версій проекту.

люється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою зміни способу (в окремих випадках і зміни меж) регулювання певного виду суспільних відносин [3, с. 88]. При цьому мотивом створення спеціальної норми найчастіше виступає істотна відмінність характеру і ступеня суспільної небезпеки окремих діянь, передбачених тією самою кримінально-правовою нормою, що зумовлює необхідність диференційованого регулювання відповідальності за їх вчинення [4, с. 95].

Та чи існує в цьому випадку така істотна відмінність характеру і ступеня суспільної небезпеки відповідних дій саме із бурштином?

Як і раніше, вважаю, що відповідь на це питання є негативною. Солідарний із підтриманою багатьма іншими правниками [5] позицією парламентських експертів, які у висновках на відповідний законопроект (щодо доповнення КК ст. 240-1) свого часу відмічали, що: 1) бурштин є лише одним із видів корисних копалин загальнодержавного значення, а отже, запропонована спеціальна норма (ч. 1 ст. 240-1 КК) не характеризується якимись додатковими (новими) ознаками відповідного складу злочину та повністю охоплюється суспільно небезпечним діянням у вигляді незаконного видобування корисних копалин загальнодержавного значення (ч. 2 ст. 240 КК); 2) якщо слідувати вказаній логіці, то КК варто доповнювати також іншими самостійними (окремими) складами злочинів (статтями про незаконне видобування нафти, антрациту, бурого вугілля тощо).

Водночас я цілком свідомий того, наскільки високим є рівень суспільної небезпеки згаданих діянь щодо бурштину. Знищення родючого шару ґрунту, порушення цілісності геологічних пластів, збіднення бурштиноносних надр, порушення гідрогеологічних умов на прилеглих територіях, забруднення вод унаслідок роботи мотопомп, зміна гідрологічного режиму боліт, лісів та озер, що позначаються на мікрокліматичних змінах у «бурштинових» регіонах – ось далеко не повний перелік згубних наслідків незаконного видобутку бурштину [6, с. 22].

Однак навряд чи є підстави вважати менш суспільно небезпечними й аналогічні діяння, але вчинювані щодо інших корисних копалин, наприклад, вугілля⁴. Інакше кажучи, за підходу, відбитого наразі у Проекті, створюється певна диспропорційність, виникає підґрунтя для порушення справедливості щодо осіб, які вчиняють кримінально протиправні діяння стосовно інших, не менш значущих і цінних для України природних ресурсів. Якщо виходити з того, що певний різновид корисних копалин (як і інших природних ресурсів) повинен впливати на підвищення тяжкості екологічних злочинів, то це має бути

не лише бурштин, а загалом (особливо) цінні корисні копалини, природні води з підвищеним вмістом корисних речовин тощо.

Зважаючи на викладені аргументи, я не можу підтримати віднесення до обставин, які підвищують тяжкість злочину на один ступінь, вчинення умисного злочину, передбаченого ст. 6.5.4 чи ст. 6.5.5, щодо бурштину. Підвищення тяжкості такого злочину, як заволодіння природним ресурсом, передусім має пов'язуватися не з видом корисної копалини, яка незаконно видобувається, а з параметрами шкоди, яка завдається об'єкту (довкіллю) в результаті вчинення кримінально протиправних посягань.

Так само викликає сумнів правильність віднесення до числа обставин, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь, *вчинення умисного злочину на територіях чи об'єктах, що належать до природно-заповідного фонду України* (далі – ПЗФ) (п. 6 ст. 6.5.3). Зокрема, навряд чи є підстави вважати, що незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель ПЗФ є більш суспільно небезпечним, ніж аналогічні дії, вчинені стосовно таких категорій особливо цінних земель, як чорноземи нееродовані несолонцюваті на лесових породах; лучно-чорноземні незасолені несолонцюваті суглинкові ґрунти; темно-сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені на лесах і глеюваті; бурі гірсько-лісові та дерново-буроземні глибокі і середньо глибокі ґрунти; дерново-підзолисті суглинкові ґрунти; коричневі ґрунти Південного узбережжя Криму, дернові глибокі ґрунти Закарпаття (ст. 150 Земельного кодексу України). Подібні міркування стосуються і щодо підвищення тяжкості незаконного заволодіння «особливо охоронюваними лісами».

Показово, що в юридичній літературі, на відміну від фрагментарного підходу, відбитого наразі у Проекті, аргументується положення про доцільність доповнення ч. 2 ст. 239, ч. 3 ст. 240, частин других статей 242, 243, 245, частин 1 статей 248, 249 чинного КК кваліфікуючими ознаками, що вказували б на вчинення злочину *на територіях особливої охорони* [12, с. 349].

Отже, варто бути послідовним: або враховувати правовий статус усіх особливо цінних територій, або жодної.

Рубрика 2. Норма про придбання або збут завідомо незаконно добутого природного ресурсу (ст. 6.5.5).

Коментуючи цю норму, передусім варто звернути увагу на тому, що, на відміну від, наприклад, ч. 1 ст. 246 чинного КК, у ній відсутня наявна в останній і критикована багатьма науковцями [13; 14; 15; 16] «прив'язка» всіх відповідних дій (не лише незаконної порубки) до істотної шкоди. Враховуючи це, на перший погляд може здатися, що це є її перевагою.

Водночас хотілося б відмітити, що, на відміну від ст. 6.5.5 (формальний склад), склади

⁴ Докладніше про суспільну небезпеку незаконного видобування вугілля див. [7; 8; 9; 10, с. 30; 11].

к. пр., передбачених ст. 6.5.8 «Заволодіння природним ресурсом, що спричинило неістотну майнову шкоду» і ст. 6.5.4 «Заволодіння природним ресурсом», сконструйовані як матеріальні. Такий підхід уможливорює алогічну ситуацію, за якої: 1) для особи, яка незаконно зрубала дерево або чагарник, наставатиме кримінальна відповідальність лише за умови, що спричинено майнову шкоду – неістотну або істотну; 2) поведінка ж осіб, які виконують, так би мовити, другорядні (щодо порубки лісу) функції, визнаватиметься кримінально протиправною незалежно від її наслідків. Виникає і питання (скоріш за все, риторичне) про те, чи порівнюваними за тяжкістю є, з одного боку, наприклад, поведінка особи, яка придбала одне (навіть декілька) завідомо незаконно зрубане дерево, та, з іншого, дії винного у незаконній порубці, що призвела до заподіяння майнової шкоди на суму до 20 тис. грн? При цьому обидва вказані делікти пропонується визнавати злочинами 1-го ступеня.

Не зовсім зрозуміло і те, чому у ст. 6.5.5 йдеться лише про «придбання» і «збут». Якщо бути послідовним, то ті ж (про які, до речі, йшлося у попередніх варіантах Проєкту) «перероблення» або «переміщення» відповідних предметів є приблизно однаковими за ступенем суспільної небезпеки із щонайменше придбанням (наприклад, для подальшого використання у побути) природних ресурсів.

Також, мабуть, відсутні підстави вважати, що речиння відповідних дій саме з природними ресурсами є істотно небезпечнішим порівняно з тотожними діями з будь-якими іншими предметами (збут викрадених телефонів, ноутбуків тощо), які не визнаватимуться кримінально протиправними. Виходить, що, якщо особа придбала завідомо незаконно здобуту деревину для опалення будинку – це злочин, а завідомо вкрадений телефон – склад к. пр. відсутній? Принаймні аналога ст. 198 чинного КК у Проєкті відшукати не вдалося.

Наведені аргументи переконують у тому, що якщо розробники Проєкту все ж, попри численні зауваження науковців, вирішать зберегти розглядувану норму, то вона потребує істотного доопрацювання з метою усунення виявлених недоліків.

Рубрика 3. Норма про знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу (ст. 6.5.6).

У цій статті йдеться про один із чотирьох різновидів незаконної поведінки:

1) знищення або пошкодження дерева чи чагарника у лісі;

2) умертвлення або скалічення дикого звіра, птаха, риби чи іншого водного живого організму, що перебуває у стані природної волі чи напівволі;

3) порушення фітосанітарних правил чи правил щодо боротьби зі шкідниками рослин;

4) порушення ветеринарних правил чи інших правил охорони диких тварин.

З цього приводу хотілося б висловити низку взаємопов'язаних зауважень.

По-перше, такі діяння, як порушення фітосанітарних і ветеринарних правил, навіть на перший погляд за характером своєї суспільної небезпеки досить істотно відрізняються від двох перших згаданих правопорушень. Та й загалом зазначена поведінка значно тісніше пов'язана з «екологічною безпекою» (розд. 5.3), а не «порядком використання природних ресурсів» (розд. 6.5), якого (використання) у подібних ситуаціях фактично немає.

По-друге, коли ми ведемо мову про вказані у назві ст. 6.5.6 «знищення» і «пошкодження», то розуміємо під ними певні умисні дії. Водночас при зазначеному у п. 3 чи п. 4 порушенні правил (фітосанітарних та ветеринарних, відповідно) ставлення до наслідків не лише може бути, а й найчастіше є необережним, що також вказує на невиправданість визнання таких дій різновидом «знищення» або «пошкодження» природного ресурсу.

По-третє, якщо формулювання, передбачені п. 1 і п. 2 ст. 6.5.6, є такими, що одночасно позначають і дію, і первинні наслідки (знищення, пошкодження, умертвлення тощо), які надалі призводять до похідних наслідків у вигляді істотної майнової шкоди, то термін «порушення» таким не є, адже позначає лише дію. Таким чином, виходить, що за п. 3 і п. 4 ст. 6.5.6 можуть бути кваліфіковані не лише ті прояви, які призвели до згаданого у назві знищення або пошкодження природних ресурсів, а фактично будь-які порушення відповідних правил, які заподіяли істотну майнову шкоду.

До речі, у тих країнах, в яких криміналізовано подібні за змістом діяння, кримінальна протиправність останніх пов'язується лише (виняток – ст. 230 КК Болгарії) із:

1) настанням або загрозою настання певних наслідків (на кшталт ст. 251 КК України). Наприклад, у статтях 182–183 КК Австрії, статтях 306–307 КК Іспанії (так само і в ст. 307 КК Словаччини та ст. 206 КК Хорватії) – це спричинення або збільшення ризику поширення заразної хвороби тварин чи рослин; у ст. 277 КК Литви – поширення захворювання або епідемія;

2) певною обстановкою. Так, у країнах «югославської» групи кримінального права йдеться про вчинення цих дій під час епідемій (ст. 270 КК Сербії, ст. 345 КК Словенії).

Хотілося б звернути увагу і на тому, що: а) назва ст. 6.5.6 не повністю відповідає її диспозиції навіть у частині передбаченого п. 2 умертвлення чи скалічення живих створінь, яке навряд чи виправдано (щонайменше з точки зору етики) називати знищенням або пошкодженням; б) ще більшою мірою сказане стосується порушень правил, передбачених

п. 3 і п. 4, які, наприклад, призвели до хвороби декількох тварин. Невже такі діяння мають визнаватися «пошкодженням» тварин? Наприклад, порушення ветеринарних правил може утворювати неповідомлення або несвоєчасне повідомлення органів державної ветеринарної медицини про виникнення захворювання тварин, що безпосередньо не пов'язано зі знищенням або пошкодженням цих тварин.

На завершення розгляду відповідної норми також хотілося б поставити два питання:

– чому у ст. 6.5.6 йдеться лише про таке порушення ветеринарних правил чи інших правил охорони диких тварин, яке спричинило істотну майнову шкоду? А якщо буде спричинено значну або тяжку шкоду довікллю, шкоду здоров'ю людей? Сказане загалом стосується й інших форм діянь, передбачених цією статтею Проекту;

– у ст. 6.5.4 йдеться про заволодіння деревом чи чагарником у лісі чи лісовому насадженні, тоді як у ст. 6.5.6 – про знищення або пошкодження дерев чи чагарників лише у лісі. Цікаво, чим викликаний такий диференційований підхід?

Рубрика 4. Норма про виснаження природного ресурсу (ст. 6.5.7).

Зважаючи на відсутність уніфікованого підходу у регулятивному законодавстві, можна довго дискутувати стосовно того, яким терміном (зворотом) варто було б позначати відповідне діяння. Та все ж вочевидь варто погодитись із розробниками Проекту, які, як і латвійські парламентарії (ст. 96 КК Латвії), зупинилися на такому широкому формулюванні, як «порушення правил використання». Водночас навряд чи можна підтримати підхід Робочої групи в частині позначення первинних (екологічних) наслідків аналізованого к. пр., як виснаження природних ресурсів.

Справді, у деяких актах регулятивного законодавства можна відшукати поодинокі згадування про «виснаження». Зокрема, це ст. 32 Закону України «Про охорону земель», в якій йдеться про «запобігання виснаженню ґрунтів», і статті 40, 65 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», в яких зазначається, що «використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з дотриманням обов'язкових екологічних вимог, зокрема, здійснення заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню, виснаженню природних ресурсів...», а також те, що «негативні зміни в навколишньому природному середовищі – це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок...». Однак при цьому:

1) у жодному із проаналізованих чинних нормативно-правових актів – причому як в законах, так і в підзаконних актах (зокрема, у методиках визначення шкоди) – мені не вдалося відшукати

легального визначення поняття «виснаження» природного ресурсу (як загалом, так і окремих його різновидів). У ґричному та водному законодавстві таке поняття взагалі не вживається. Зважаючи на це, можна припустити, що встановлення відповідного виду наслідків буде, по-перше, проблематичним, по-друге, не відрізнятиметься уніфікованістю;

2) відповідно до тлумачних словників «виснажувати» означає: а) дуже ослаблювати; б) втрачати родючість (про ґрунт); в) ставати вичерпаним, втрата запасів [17, с. 152]. Однак, згадуючи хоча б про наслідки, які описані у ст. 254 чинного КК, можна констатувати, що поняттям «виснаження» буде охоплюватися хіба що втрата (зниження) родючості ґрунту та, можливо, виведення земель із сільськогосподарського обороту. Щодо наслідків у вигляді «змивання гумусного шару» та «порушення структури ґрунту», то вони, вочевидь, не можуть вважатися виснаженням, а тому їхнє спричинення не кваліфікуватиметься за відповідними нормами. Те саме можна сказати і про інші види природних ресурсів.

Наприклад, візьмемо такі водні правопорушення, як «використання земель водного фонду не за призначенням», що, однак, не призвело до втрати їхніх властивостей, чи «руйнування русел річок, струмків та водотоків або порушення природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій» тощо. Навряд чи ці діяння є такими, що призвели до виснаження вод.

Зважаючи на викладене, рекомендую розробникам Проекту розглянути можливість врахування релевантного зарубіжного досвіду. Йдеться про те, що у вже згаданій ст. 96 КК Латвії також міститься вказівка на діяння у формі порушення правил використання землі, її надр, вод і лісів (нагадаю, що вказівка на ліси у ст. 6.5.7 Проекту відсутня), однак при цьому описується лише один вид наслідків – значна шкода, яка є формалізованим вираженням будь-якої екологічної шкоди (не лише виснаження відповідних природних ресурсів).

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розглядувані положення Проекту, присвячені регламентації відповідальності за к. пр. проти порядку використання природних ресурсів, потребують істотного доопрацювання. Йдеться щонайменше про необхідність:

1) виключення з числа обставин, які підвищують тяжкість злочину на один ступінь, вчинення відповідних злочинів щодо бурштину, а також послідовного вирішення питання щодо надання кваліфікуючого значення скоєнню аналізованих діянь на всіх територіях особливої охорони (не лише на територіях та об'єктах, що належать до ПЗФ);

2) перегляду кола діянь, які тягнуть кримінальну відповідальність за нормою (у разі її

збереження) про придбання або збут завідомо незаконно добутого природного ресурсу, а також передбачених нею підстав настання кримінальної за ці діяння;

3) виділення зі складу «знищення або пошкодження рослинного чи тваринного природного ресурсу» таких діянь, як порушення фітосанітарних і ветеринарних правил, які, зважаючи на характер їхньої антисуспільної спрямованості, мали б визнаватися різновидом посягань на екологічну безпеку (розд. 5.3),

а не на порядок використання природних ресурсів (розд. 6.5);

4) виключення зі ст. 6.5.7 (це ж саме стосується і ст. 6.5.11) вказівки на такий наслідок порушення правил використання природних ресурсів, як виснаження останніх.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок у цій сфері є аналіз тих положень Проекту, які присвячені регламентації відповідальності за незаконне заволодіння природним ресурсом.

Список використаних джерел:

1. Мовчан Р. О. Регламентація відповідальності за посягання на довкілля у проєкті КК України та кримінальному законодавстві європейських країн: порівняльно-правовий аналіз. *Правова держава*. 2023. № 49. С. 49–57.
2. Митрофанов І. І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проєктом Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 375–379.
3. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2020. 268 с.
4. Горюх О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2009. Т. 90. С. 94–98.
5. Пластун М. Законопроект про бурштин: хто допускає знушення над юридичною логікою? URL: <https://blog.liga.net/user/implastun/article/35126>
6. Миськевич Т. Стан та перспективи врегулювання бурштинової проблеми в Україні. *Громадська думка та правотворення*. 2020. № 1. С. 21–25.
7. Бардась А. В. Еколого-економічна оцінка можливості відпрацювання залишкових запасів вугілля малими шахтами. *Ефективна економіка*. 2010. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=234>
8. Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія «бурштиновим» правопорушенням: аналіз останніх законодавчих новел. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 53–60. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201174.53>
9. «Справжня ціна вугілля в умовах війни на Донбасі: погляд крізь призму прав людини» / Д. Казанський, А. Некрасова, О. Савицький, Ю. Павлов, П. Смірнов, С. Тарабанова, Г. Янова ; за заг. ред. А. Некрасової та В. Щербаченка. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». Київ : Видавництво ТОВ «АРТ КНИГА», 2017. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/real_price_of_coal_in_war_time_donbas.pdf
10. Трифонова О. В., Кравець О. Ю. Управління потоками вугільної продукції та стійким функціонуванням збиткових шахт України : монографія; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Донецьк : НГУ, 2014. 202 с.
11. Movchan, R. O., Vozniuk, A. A., Kamensky, D. V., Dudorov, O. O., Andrushko, A. V. (2021). Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 6, 113–117. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-6/113>. URL: <http://nvngu.in.ua/index.php/en/archive/on-the-issues/1872-2021/content-6-2021/6055-113>
12. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 465 с.
13. Бражник А. А., Могильчук О. О. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу: значення для кваліфікації окремих об'єктивних ознак. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 312–317.
14. Дудоров О. О. Законодавчі новели щодо кримінально-правової охорони українських лісів – обґрунтоване посилення відповідальності чи її невиправдана гуманізація? *Гуманізація кримінальної відповідальності: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 року)*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 85–95.
15. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Істотна шкода як наслідок незаконної порубки лісу: ретроспектива, сьогоdnішній стан і перспектива кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3. С. 87–111. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.120-130/>. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1515>
16. Кисилевич О. В. Стаття 246 Кримінального кодексу України та реалії її ефективності. *Молодий вчений*. 2019. № 4. С. 366–370.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Вид. 2-ге. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.